

УДК 373.5.017.4(430)(091)

© Хоменко І. В., Хрик М. В., 2024.

<https://orcid.org/0009-0005-7564-2096>

<https://orcid.org/0009-0001-9328-4289>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.10>

**І. В. Хоменко,
М. В. Хрик**

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ НІМЕЦЬКИХ ВЧИТЕЛІВ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У цьому дослідженні розглядається підготовка вчителів до громадянського виховання в системі освіти Німеччини, що базується на комплексному підході до формування громадянської ідентичності та активної громадянської участі учнів. Зазначено, що сучасна педагогічна підготовка вчителів в Німеччині націлена на створення висококваліфікованих спеціалістів, здатних впливати на розвиток громадянського потенціалу учнів та сприяти їхній активній участі в суспільному житті.

Педагогічна теорія громадянського виховання визначається як ключовий елемент у підготовці вчителів, спрямований на формування учнівської громадянської свідомості, відповідальності та критичного мислення. Основний акцент ставиться на розбудові громадянської ідентичності та підтримці активної громадянської позиції учнів через систематичне впровадження педагогічних інновацій.

Соціокультурні аспекти відіграють ключову роль у підготовці вчителів до громадянського виховання, сприяючи їхній ролі як соціокультурних посередників у освітньому процесі. Інтеграція громадянського виховання у соціальний контекст навчального закладу активізує використання різноманітних соціокультурних ресурсів, таких як медіа та громадські організації, для підвищення учнівської участі в громадянському житті.

Методологія викладання громадянського виховання в Німеччині заснована на комплексному та інтегративному підході, що враховує психологічні, соціокультурні та етичні аспекти. Цей підхід підкреслює значення розвитку критичного мислення та сприяє формуванню активної громадянської позиції учнів через впровадження інтерактивних методів навчання та інноваційних педагогічних технологій.

Міжпредметний підхід є важливою складовою підготовки вчителів до громадянського виховання, що сприяє інтеграції різних дисциплін для більш глибокого розуміння громадянських цінностей учнями. Цей підхід стимулює співпрацю вчителів різних предметів та забезпечує підтримку інноваційних педагогічних ідей у процесі навчання.

Практична підготовка майбутніх вчителів до громадянського виховання включає шкільну та дидактичну практику, що сприяє їхньому професійному зростанню та адаптації до реальних викликів навчального середовища. Ці форми практики забезпечують студентам можливість експериментувати з новаторськими педагогічними методиками та розвивати власний стиль викладання, що сприяє збагаченню їхнього професійного досвіду та підготовці до реалізації громадянських завдань у майбутньому.

Ключові слова: зміст освіти, підготовка вчителів, громадянське виховання, школярі, майбутні вчителі, компетентісний підхід, практична підготовка, Німеччина, соціокультурні аспекти, методологія викладання, міжпредметний підхід, інноваційні педагогічні технології.

Khomenko I. V., Khryk M. V. The content of german teachers' preparation for civic education of schoolchildren. This study examines the preparation of teachers for civic education in the German education system, based on a comprehensive approach to the formation of civic identity and active civic participation of students. It is noted that modern teacher education in Germany is aimed at creating highly qualified specialists who are able to influence the development of students' civic potential and promote their active participation in public life.

The pedagogical theory of civic education is defined as a key element in teacher training aimed at developing students' civic awareness, responsibility and critical thinking. The main emphasis is placed on building civic identity and supporting students' active citizenship through the systematic introduction of pedagogical innovations.

Socio-cultural aspects play a key role in preparing teachers for civic education, promoting their role as socio-cultural mediators in the educational process. The integration of civic education into the social context of the educational institution enhances the use of various socio-cultural resources, such as media and civil society organisations, to increase students' participation in civic life.

The methodology of teaching civic education in Germany is based on a comprehensive and integrative approach that takes into account psychological, socio-cultural and ethical aspects. This approach emphasises the importance of developing critical thinking and promotes the formation of an active civic position of students through the introduction of interactive teaching methods and innovative pedagogical technologies.

An interdisciplinary approach is an important component of teacher training in civic education, which promotes the integration of different disciplines to enhance students' understanding of civic values. This approach stimulates cooperation between teachers of different subjects and provides support for innovative pedagogical ideas in the learning process.

The practical training of future teachers in civic education includes school and didactic practice, which contributes to their professional growth and adaptation to the real challenges of the learning environment. These forms of practice provide

students with the opportunity to experiment with innovative pedagogical methods and develop their own teaching style, which enriches their professional experience and prepares them for future civic tasks.

Keywords: *content of education, teacher training, civic education, schoolchildren, future teachers, competence-based approach, practical training, Germany, socio-cultural aspects, teaching methodology, interdisciplinary approach, innovative pedagogical technologies.*

Вступ. У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, швидкими технологічними змінами і зростанням соціальної різноманітності, громадянське виховання стає невід'ємною частиною освітнього процесу. Адже саме громадянське виховання спрямоване на формування активних, відповідальних та інформованих членів суспільства, які здатні брати участь у демократичних процесах, захищати свої права та права інших, а також сприяти розвитку держави.

Німеччина, з її глибокими демократичними традиціями і соціальною відповідальністю, є яскравим прикладом країни, де громадянське виховання займає важливе місце в освітній системі. У цьому контексті підготовка вчителів до громадянського виховання школярів набуває особливого значення. Вчителі відіграють ключову роль у формуванні громадянської свідомості молодого покоління, тому їхня професійна підготовка має відповідати сучасним вимогам та викликам.

Дослідження змісту підготовки німецьких вчителів до громадянського виховання школярів є актуальним з кількох причин: по-перше, це дозволяє виявити ефективні практики та підходи, які можуть бути використані в інших країнах для покращення підготовки вчителів; по-друге, розуміння німецького досвіду у цьому напрямі може сприяти розвитку міжнародної співпраці та обміну знаннями між освітніми установами; по-третє, дослідження допомагає визначити ключові компетентності, які мають бути сформовані у вчителів для ефективного громадянського виховання школярів.

Установлено, що вітчизняні науковці приділяли достатньо багато уваги проблемі громадянського виховання учнів. Так, О. Єгорова розглянула

теоретичні аспекти та значення громадянського виховання в сучасному контексті, а також проаналізувала досвід і успішні практики позашкільної освіти у США в галузі громадянської освіти та виховання. Авторка встановила, що громадянське виховання є одним із пріоритетних напрямів шкільної та позашкільної освіти у США і має перспективи для впровадження в позашкільну освіту України (Yehorova, 2017).

І. Щербак проаналізувала сучасні дослідження проблеми підготовки майбутніх вчителів, розглянула особливості підготовки педагогів до громадянського виховання з урахуванням особистісного, діяльнісного та компетентнісного підходів (Shcherbak, 2010).

Т. Бакка обґрунтувала особливості готовності та підготовки майбутніх педагогів до викладання громадянської освіти в контексті впровадження Концепції «Нова українська школа». Авторка наголосила на важливості професійного розвитку сучасного вчителя, проаналізувала мету, завдання та зміст шкільного предмета «Громадянська освіта». Особливу увагу Т. Бакка приділила саме змістовій підготовці майбутніх вчителів громадянської освіти (Bakka, 2020).

Л. Канішевська розкрила зміст спецсемінару «Виховуємо громадянина» для майбутніх учителів початкових класів, акцентуючи увагу на ключових аспектах громадянського виховання молодших школярів. Для розробки занять семінару дослідниця використовувала теоретичні методи: аналіз, систематизація, синтез, порівняння та узагальнення наукової літератури (Kanishevskaya, 2023).

Мета статті – проаналізувати зміст підготовки німецьких вчителів до громадянського виховання школярів.

Методи дослідження. Для проведення дослідження було використані такі методи:

– аналіз наукових статей, монографій, підручників та інших публікацій, присвячених підготовці вчителів до громадянського виховання в

Німеччині, що дозволило визначити ключові теоретичні підходи та концепції, що використовуються в даній галузі;

- порівняльний аналіз програм підготовки вчителів у різних закладах вищої освіти Німеччини, освітніх програм, навчальних планів та методичних рекомендацій, що використовуються для підготовки вчителів до громадянського виховання;

- контент-аналіз змісту навчальних матеріалів, підручників та методичних посібників, що використовуються в процесі підготовки вчителів, що дало можливість виявити основні теми і проблеми, які висвітлюються у цих матеріалах;

- метод узагальнення та систематизації отриманих даних з метою визначення основних тенденцій і напрямів у підготовці німецьких вчителів до громадянського виховання школярів.

Результати. У ході дослідження було встановлено, що підготовка вчителів до громадянського виховання в Німеччині реалізовується у межах післядипломної освіти і підвищення кваліфікації та базується на комплексному підході, спрямованому на розвиток учнівської свідомості, активної громадянської позиції та виховання в дусі демократичних цінностей. Зміст підготовки вчителів орієнтований на підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних впливати на розвиток громадянського потенціалу учнів та сприяти їхній активній участі в суспільному житті. Ця підготовка охоплює кілька ключових аспектів, а саме:

- теорія громадянського виховання – учителі отримують фундаментальні знання з педагогіки щодо громадянського виховання, з акцентом на формуванні громадянської ідентичності, розвитку відповідальності та навичок критичного мислення;

- соціокультурні аспекти – підготовка вчителів передбачає формування розуміння соціокультурного контексту та історії Німеччини, усвідомлення важливості громадянської активності для розвитку суспільства;

- методика громадянського виховання – вчителі засвоюють методи і стратегії, спрямовані на впровадження громадянських цінностей в освітній процес, зокрема інтерактивні методи, дебати та практичні завдання, що розвивають критичне мислення;
- міжпредметний підхід – підготовка враховує взаємодію громадянського виховання з іншими навчальними дисциплінами, що дозволяє інтегрувати громадянські аспекти у різні освітні компоненти;
- практична підготовка – вчителі мають можливості для практичного застосування отриманих знань через стажування в школах, участь у громадських ініціативах та підтримку учнівських проєктів (Das Institut für Fortund Weiterbildung der Alexianer, 2023; Hufer, 2016; Waldorf Institut Witten Annen, 2023).

Розглянемо кожен із цих аспектів змісту більш докладно. У контексті підготовки вчителів до громадянського виховання в Німеччині, педагогічна теорія визначається як важливий складник, спрямований на розвиток учнівської ідентичності, формування громадянської відповідальності та критичного мислення. Установлено, що теорія громадянського виховання, насамперед, акцентує увагу на важливості розбудови громадянської свідомості. Це передбачає формування усвідомленого ставлення учнів до своєї ролі в суспільстві, розуміння прав та обов'язків громадян, а також участь у демократичних процесах. Педагоги оволодівають інструментами для стимулювання інтересу учнів до громадянських питань, а також для виховання в них активної суспільної позиції (Für Lehrkräfte und Kulturentdecker, 2023).

Ще одним важливим аспектом ми визначили розвиток громадянської відповідальності. Учителі вивчають методи, які сприяють вихованню в учнів відповідального ставлення до своїх дій та взаємодії в суспільстві, що охоплює розуміння соціальних проблем, навички конструктивного вирішення конфліктів, участь у громадянських процесах, таких як голосування (EF Education First, 2023).

Ще одним аспектом є зосередження на розвитку критичного мислення. Вчителі оволодівають знаннями, що дозволяють сформулювати в учнів критичний погляд на інформацію, з якою вони стикаються в сучасному світі. Зокрема, уміння аналізувати різні точки зору, розрізняти факти від суджень, а також усвідомлення важливості громадської участі у формуванні світогляду (Für Lehrkräfte und Kulturentdecker, 2023).

Такий підхід до теорії громадянського виховання створює основу для високоякісної підготовки вчителів, які не лише передають знання, але й активно сприяють формуванню громадянської свідомості учнів, готуючи їх до активної участі в сучасному громадянському суспільстві.

Зазначимо, що соціокультурні аспекти в підготовці вчителів у Німеччині, зокрема в контексті громадянського виховання, відіграють ключову роль у формуванні професійних компетентностей вчителів, становленні їх як соціокультурних посередників у освітньому процесі. Це вимагає розуміння основних концепцій побудови громадянського суспільства та урахування соціокультурних реалій, що впливають на взаємодію вчителя із суспільством і учнями.

У підготовці вчителів, соціокультурні аспекти визначаються через вивчення різноманітних моделей та сучасних тенденцій у суспільстві. Вчителі отримують знання про соціокультурні реалії та динаміку, спрямовану на формування громадянської ідентичності, зокрема усвідомлення культурних, етнічних і соціальних відмінностей учнів, що створює основу для ефективної роботи (Institut für Fortund Weiterbildung, 2023).

Додатково, соціокультурні аспекти визначаються через інтеграцію громадянського виховання у соціальний контекст освітнього процесу. Вчителі досліджують методи використання соціокультурних ресурсів, таких як медіа та громадські організації, для залучення учнів до активної громадянської позиції. Завдяки цьому у вчителів формується здатність ефективно адаптувати освітні практики до різноманітних культурних контекстів, створюючи сприятливі

умови для гармонійного розвитку учнів у громадянському та соціокультурному вимірах.

Варто також зазначити, що соціокультурний аспект у підготовці вчителів у Німеччині також ураховує значущість впровадження інтерактивних методів навчання, спрямованих на взаємодію учнів у різних групах та комунікацію з представниками різних соціокультурних середовищ. Вчителі оволодівають навичками розвитку учнівської активності, сприяючи формуванню здатності до командної роботи, вирішення контроверсійних завдань у співпраці з однолітками (Das Institut für Fortund Weiterbildung der Alexianer, 2023).

Крім того, увага приділяється створенню відкритого діалогу в класі, де учні мають можливість висловлювати свої погляди на соціокультурні та громадянські питання. Під час підготовки вчителі оволодівають методичними інструментами для організації дискусій, дебатів та проєктів, спрямованих на розвиток критичного мислення, аналітичних здібностей учнів у контексті соціокультурних викликів.

У розрізі соціокультурних аспектів важливим є також інтердисциплінарний підхід до громадянського виховання. Вчителі проходять професійну підготовку до інтеграції громадянської освіти з іншими предметами, що сприяє створенню міжпредметних зв'язків і збагачує соціокультурний контекст через різні аспекти знань. Отже, соціокультурний аспект у підготовці вчителів у Німеччині сприяє розвитку комплексу навичок і уявлень, необхідних для ефективної роботи в глобальному соціокультурному середовищі, сприяє гармонійному громадянському розвитку учнів.

Методика громадянського виховання в підготовці вчителів у Німеччині базується також на комплексному та інтегративному підходах, що враховує психологічні, культурні та етичні аспекти. Однією з ключових складових цієї методики є акцент на розвиток громадянської свідомості та активної громадянської позиції учнів. Методика громадянського виховання передбачає застосування інтерактивних методів навчання, спрямованих на створення умов для особистісного зростання та формування в учнів ціннісних орієнтацій.

Вчителі під час професійної підготовки вивчають інструменти для створення освітнього середовища, що сприяє взаємодії, обговоренню соціальних проблем і виявленню можливих шляхів їх вирішення (Für Lehrkräfte und Kulturentdecker, 2023).

Ключовим аспектом методики громадянського виховання є використання критичного мислення та рефлексії, набуття навичок інтеграції громадянської освіти з іншими предметами та розроблення міжпредметних програм, що сприяють глибокому засвоєнню громадянських цінностей у різних сферах знань. Заснована на методиці громадянського виховання, підготовка вчителів в Німеччині враховує ключові принципи гуманізації та глобалізації освіти, спрямовані на формування в учнів толерантності, взаєморозуміння і відповідальності перед суспільством. Цей підхід спрямований на підготовку вчителів до ефективного впливу на громадянське виховання нового покоління, активних і свідомих учасників суспільства (EF Education First, 2023).

Міжпредметний підхід у підготовці вчителів у Німеччині є ключовим елементом громадянської освіти, орієнтованим на інтеграцію різних дисциплін для комплексного осмислення глобальних і соціальних викликів. Цей підхід визнає, що громадянське виховання не обмежується вивченням окремих предметів, а вимагає узгодженого підходу до навчання. Заснована на міжпредметному підході підготовка вчителів передбачає створення інноваційних освітніх програм, які забезпечують взаємодію різних дисциплін і сприяють осмисленню громадянських цінностей в широкому контексті. Вчителі набувають навичок розробки міжпредметних проєктів, які об'єднують різні галузі знань для поглибленого розуміння соціальних явищ.

Одним із основних аспектів міжпредметного підходу є співпраця вчителів різних дисциплін у процесі організації навчання в школах. Це сприяє обміну ідеями, ресурсами та педагогічним досвідом, що підвищує ефективність громадянської освіти в загальноосвітніх закладах. Такий підхід створює цілісне середовище, де учні можуть сприймати взаємозв'язки між різними аспектами

суспільства і активно співпрацювати для спільного розуміння громадянських питань (Institut für Fortund Weiterbildung, 2023).

Крім того, значущим аспектом міжпредметного підходу у підготовці вчителів до громадянського виховання є підкреслення розвитку ключових компетентностей учнів. Навчальні програми, орієнтовані на формування навичок самостійного аналізу та прийняття рішень, сприяють розвитку критичного мислення та активної участі школярів у суспільних процесах. Урахування соціокультурних аспектів, різноманіття учнівського середовища та потреб громадянського суспільства робить міжпредметний підхід адаптивним і готовим до інновацій.

Цей підхід сприяє розвитку гнучких стратегій навчання, які враховують конкретні особливості учнів, і створенню стимулюючого освітнього середовища. В цілому, міжпредметний підхід у підготовці вчителів до громадянського виховання в Німеччині є системним і комплексним, спрямованим на розвиток особистості учнів у гармонії з громадянськими цінностями та вимогами сучасного суспільства (Waldorf Institut Witten Annen, 2023).

Важливим етапом педагогічної підготовки вчителів до громадянського виховання в Німеччині є практична підготовка, що охоплює різні аспекти професійної діяльності та сприяє формуванню творчих і компетентних особистостей педагогів.

Основним компонентом практичної підготовки є шкільна практика, де вчителі отримують можливість набувати власний досвід у реальному освітньому середовищі. Це дозволяє їм адаптувати здобуті теоретичні знання до практичних умов навчання. Другим важливим аспектом є дидактична практика, спрямована на поєднання теорії і педагогічної діяльності, з акцентом на професійне навчання. Ця форма практики дозволяє вчителям експериментувати з методиками викладання, впроваджувати новаторські педагогічні технології та адаптувати здобуті знання до реальних викликів шкільного навчання.

Під час практичної підготовки також враховується соціокультурний контекст, що надає вчителям можливість працювати з різноманітними групами учнів. Це сприяє формуванню в учителів уміння урахувати індивідуальні особливості кожного учня та розвивати більш гнучкі підходи до процесу виховання (Kenner, 2020; Waldorf Institut Witten Annen, 2023).

У системі педагогічної освіти в Німеччині практична підготовка вчителів до громадянського виховання є ключовим етапом, спрямованим на розвиток необхідних компетентностей для успішної професійної діяльності. Шкільна практика відіграє важливу роль у цьому процесі, надаючи вчителям можливість отримати практичний досвід у реальному шкільному середовищі. Спостереження за роботою досвідчених вчителів, планування та проведення уроків з фокусом на розвиток громадянської свідомості, взаємодія з учнями сприяють формуванню необхідних навичок і стратегій впровадження громадянських цінностей у освітній процес. Дидактична практика, в свою чергу, охоплює вивчення та застосування новаторських методик громадянського виховання. Вчителі мають можливість розробити власні уроки та програми з акцентом на формування громадянських якостей учнів, що сприяє впровадженню творчого та інноваційного підходу до виховання.

Важливим аспектом підготовки є також навчання вчителів проводити групові діалогові заняття з учнями, спрямовані на обговорення актуальних соціокультурних питань. Це сприяє розвитку комунікативних і аргументаційних навичок, а також навчає учнів активно брати участь у дискусіях. Сучасна методика підготовки вчителів до громадянського виховання в Німеччині акцентує увагу на інтерактивних методах, таких як рольові ігри, дебати та групові проекти, що сприяють більш глибокому розумінню суті та значення громадянської освіти. В цілому, практична підготовка вчителів до громадянського виховання в Німеччині включає різноманітні стратегії та підходи, спрямовані на формування висококваліфікованих і творчих педагогів, здатних ефективно впроваджувати громадянські цінності у процес навчання і виховання [Hufer, 2016; Institut fur Fort- und Weiterbildung, 2023)

Отже, система підготовки вчителів до громадянського виховання в Німеччині відзначається своєю комплексністю та глибоким підходом. Підготовка не тільки охоплює актуальні теоретичні аспекти громадянського виховання, але й робить значний акцент на практичні аспекти професійної діяльності. У ході наукового пошуку встановлено, що науково-дослідна робота та практична діяльність визначають успішність вчителів в системі підготовки.

Зосередження на індивідуальних і колективних науково-дослідних проєктах сприяє розвитку аналітичних здібностей та формуванню нових знань, роблячи вчителя активним учасником педагогічної спільноти. Методика громадянського виховання в німецькій педагогічній системі базується на науковому обґрунтуванні та поєднанні теорії з практикою. Впровадження інноваційних методик і технологій сприяє розвитку творчих вчителів, які передають ці навички своїм учням. Систематична підготовка вчителів до громадянського виховання в Німеччині не лише враховує важливі теоретичні аспекти і методику, але й сприяє розвитку особистісних і соціальних якостей, необхідних для успішного впровадження громадянських цінностей у сучасне освітнє середовище.

Обговорення. О. Єгорова досліджує теоретичні аспекти і практики громадянського виховання у США, встановлюючи його пріоритетність у шкільній та позашкільній освіті. Її підхід більше теоретичний, у контексті нашого дослідження акцент зроблено на практичні аспекти німецької підготовки вчителів. І. Щербак аналізує підготовку майбутніх вчителів з урахуванням педагогічних підходів до громадянського виховання. Проведене дослідження також враховує методологію викладання та міжпредметний підхід, але у контексті німецької системи освіти, що відрізняється від українського контексту.

Т. Бакка обґрунтовує готовність майбутніх педагогів до викладання громадянської освіти в рамках «Нової української школи». Проведене дослідження розглядає німецький підхід до підготовки вчителів, акцентуючи на інтегративному підході та соціокультурних аспектах, які можуть бути

адаптовані в українському контексті. Л. Канішевська акцентує увагу на ключових аспектах громадянського виховання молодших школярів через спецсеминар. Наше дослідження стосується загального підходу до підготовки вчителів у Німеччині, зокрема через педагогічну теорію та соціокультурні аспекти, спрямовані на розвиток професійних компетентностей.

Отже, проведене дослідження розширює розуміння процесу підготовки вчителів до громадянського виховання, особливо через інтегративний підхід та практичну підготовку в німецькій системі освіти.

Висновки. У ході дослідження виявлено, що підготовка вчителів до громадянського виховання в Німеччині включає комплексний підхід, спрямований на розвиток учнівської свідомості, активну громадянську позицію та виховання у дусі демократичних цінностей. Програма охоплює педагогічну теорію, соціокультурні аспекти, методологію викладання, міжпредметний підхід та практичну підготовку. Цей підхід сприяє формуванню учнівської громадянської ідентичності та розвитку критичного мислення, підтримує їхню відповідальність у суспільстві і вміння діяти в інтересах громадського добробуту.

ЛІТЕРАТУРА:

- Das Institut für Fortund Weiterbildung der Alexianer. (2023) URL : <https://www.alexianer.de/einrichtungen/alexianer-institut-fuer-fort-und-weiterbildung>
- EF Education First. (2023). URL : <https://www.ef.de/tz/courses/teacher-training-courses/>
- Für Lehrkräfte und Kulturentdecker. Fortbildungen. (2023). URL : <https://www.goethe.de/de/spr/unt/for.html>
- Hufer K. P. Handbuch politische Erwachsenenbildung, Schwalbach. Wochenschau Verlag, 2016, ISBN 978-3-89974-943-4
- Institut für Fort- und Weiterbildung. (2023). URL : <https://translate.google.com/?hl=ru&sl=auto&tl=uk&text=Institut%20f%C3%BCr%20Fort-%20und%20Weiterbildung&op=translate>
- Kenner S. Politische Bildung – Bildungsaufgabe mit Verfassungsrang? *Demokratie, Demokratisierung und das Demokratische: Aufgaben und Zugänge der Politischen Bildung*. Springer Fachmedien, Wiesbaden. 2020. S. 31–48, doi:10.1007/978-3-658-29556-1_3
- Waldorf Institut Witten Annen. (2023). URL : <https://waldorfinstitut.de/>
- Бакка Т. Підготовка майбутнього вчителя до навчання громадянської освіти в школі. *Вища освіта України*, 2020. № 2. С. 75-80. [https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.2\(77\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.2(77).11)
- Бойчук Ю. Д., Боярська-Хоменко А. В., Доценко С. О. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів: досвід Харківського національного педагогічного університету

- імені Г. С. Сковороди. *Дидактика*. Чернігів : Десна Поліграф, 2021. Вип 1. С. 7-13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5547047>
- Боярська-Хоменко А. В. Інтернаціоналізація підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у педагогічних ЗВО: досвід, виклики і перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 55. С. 18-29. <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.02>
- Боярська-Хоменко А. В., Хрик М. В. Етапи становлення і розвитку громадянського виховання школярів у Німеччині. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 2023. Вип. 61. С. 7-18. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.01>
- Ворожбіт-Горбатюк В. В., Борисенко Н. О., Жежань Се. Інформаційно-комунікаційна компетентність педагога як ресурс партнерства. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 52–60. <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.05>
- Сгорова О. Громадянське виховання як спеціальний напрям позашкільної освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ 1*. 2017, Вип. 2 (351), 2017. С. 8-13
- Канішевська Л. До питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до громадянського виховання молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62, Т. 2. С. 230-235. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-37>
- Щербак І. В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання молодших школярів: сучасні підходи до проблеми. *Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Серія Педагогічні науки*, 2010. Вип. 1.30. С. 98-105. URL : http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/14_6.pdf

REFERENCES:

- Vorozhbit-Horbatiuk, V. V., Borysenko, N. O., Kezhan, Se. (2022) Informatsiino-komunikatsiina kompetentnist pedahoha yak resurs partnerstva [Information and communication competence of a teacher as a resource of partnership]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 52. 52–60. <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.05> (in Ukrainian).
- Boiarska-Khomenko, A.V. & Khryk, M.V. (2023). Etapy stanovlennia i rozvytku hromadianskoho vykhovannia shkoliariv u Nimechchyni [Stages of formation and development of civic education of schoolchildren in Germany]. *Zasoby navchalnoi ta naukovu-doslidnoi roboty*. 61. 7-18. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.01> (in Ukrainian).
- Boiarska-Khomenko, A.V. (2023) Internatsionalizatsiia pidhotovky здobuvachiv tretoho (osvitno-naukovoho) rivnia vyshchoi osvity u pedahohichnykh ZVO: dosvid, vyklyky i perspektyvy [Internationalisation of training of applicants for the third (educational and scientific) level of higher education in pedagogical HEIs: experience, challenges and prospects]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. 55. 18-29. <https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.02> (in Ukrainian).
- Boichuk, Yu.D., Boiarska-Khomenko, A.V. & Dotsenko, S. O. (2021). Formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv: dosvid Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody [Formation of Future Teachers' Digital Competence: Experience of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University]. *Dydaktyka*. Chernihiv : Desna Polihraf. 1. 7-13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5547047> (in Ukrainian).
- Yehorova, O. (2017). Hromadianske vykhovannia yak spetsialnyi napriam pozashkilnoi osvity [Civic Education as a Special Area of Extracurricular Education]. *Naukovyi visnyk Shhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Rozdil I. Teoriia vykhovannia..* 2 (351). 8-13 (in Ukrainian).
- Shcherbak, I. V. (2010). Pidhotovka maibutnoho vchytelia do hromadianskoho vykhovannia molodshykh shkoliariv: suchasni pidkhody do problemy [Preparing Future Teachers for Civic Education of Primary School Students: Modern Approaches to the Problem]. *Naukovyi visnyk MDU imeni V.O. Sukhomlynskoho. Serii Pedahohichni nauky*. 1.30. 98-105. URL : http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/14_6.pdf (in Ukrainian).

- Bakka, T. (2020) Pidhotovka maibutnoho vchytelia do navchannia hromadianskoi osvity v shkoli [Preparing a future teacher to teach civic education at school]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2. 75-80. [https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.2\(77\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-VOV.2020.2(77).11) (in Ukrainian).
- Kanishevska, L. (2023). Do pytannia pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do hromadianskoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [On the issue of training future primary school teachers for civic education of younger students]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 62. 2. 230-235. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-37> (in Ukrainian).
- Das Institut für Fortund Weiterbildung der Alexianer [The Institute for Further Education and Training of the Alexians]. (2023) URL : <https://www.alexianer.de/einrichtungen/alexianer-institut-fuer-fort-und-weiterbildung> (in German).
- Hufer, K. P. (2016). Handbuch politische Erwachsenenbildung, Schwalbach [Handbook of political adult education, Schwalbach]. *Wochenschau Verlag*. (in German).
- Waldorf Institut Witten Annen [Waldorf Institute Witten Annen]. (2023). URL : <https://waldorfinstitut.de/> (in German).
- Für Lehrkräfte und Kulturentdecker. Fortbildungen [For teachers and cultural explorers. Further training courses]. (2023). URL : <https://www.goethe.de/de/spr/unt/for.html> (in German).
- EF Education First [EF Education First]. (2023). URL : <https://www.ef.de/tz/courses/teacher-training-courses/> (in German).
- Institut für Fortund Weiterbildung [Institut für Fortund Weiterbildung]. (2023). URL : <https://translate.google.com/?hl=ru&sl=auto&tl=uk&text=Institut%20f%C3%BCr%20Fortund%20Weiterbildung&op=translate> (in German).
- Kenner S. Politische Bildung – Bildungsaufgabe mit Verfassungsrang? (2020). [Political education - an educational task with constitutional status?] *Demokratie, Demokratisierung und das Demokratische: Aufgaben und Zugänge der Politischen Bildung*. Springer Fachmedien, Wiesbaden. 31–48. doi:10.1007/978-3-658-29556-1_3 (in German).

Інформація про авторів:

Хоменко Іван Вікторович:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7564-2096>; здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61166
e-mail: rilaybl@ukr.net

Хрик Максим Васильович:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9328-4289>, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61166
e-mail: max26wel@gmail.com

Information about the authors:

Khomenko Ivan Viktorovich:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7564-2096>; PhD student at the Department of Educology and Innovative Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61166
e-mail: rilaybl@ukr.net

Khryk Maksym Vasylovych:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9328-4289>, PhD student at the Department of Educology and Innovative Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61168
e-mail: max26wel@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Хоменко І. В., Хрик М. В. Зміст підготовки німецьких вчителів до громадянського виховання школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 142-157.

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.10>

Дата надходження статті до редакції: 12.04.2024

Стаття прийнята до друку: 24.04.2024